

O'ZBEK TILIDA LITOTA STILISTIK VOSITASINING LINGVOKOGNITIV XUSUSIYATLARI

Djabbarova Zulfiya Rustamovna

Andijon davlat chet tillari instituti stajyor tadqiqotchisi

zulfiyarustamovna50@gmail.com

Annotatsiya: Kognitiv tilshunoslik bugungi kunda tilshunoslik sohasida tobora rivojlanib bormoqda. Kognitiv tilshunoslikning asosiy o'rganish obyekti bo'lgan "konsept"mental jarayonlarning natijasi sifatida "kognitiv semantika"ning freymlashgan ko'rinishi bo'lib, tilda o'zining verbalizatorlariga ega. "Giperbola" konsepti shunday konseptlar sirasiga kiradi. Maqola kirish, asosiy 3 qism va xulosadan iborat. Ushbu maqolada "giperbola" mubolag'a stilistik vositasining universal tabiatini aniqlash, ularni leksik va semantik jihatdan chuqurroq o'rganish, ingliz va o'zbek tillarida "giperbola" vositasining verbalizatorlarining o'xshash va farqli jihatlarini o'rganish yoritilgan.

Kalit so'zlar: kognitiv tilshunoslik, konsept, semantika, giperbola, troplar, stilistika, antigiperbola.

KIRISH

Bugungi kunda jahon tilshunosligida, shuningdek Vatanimiz tilshunosligida ham tilning ijtimoiy hodisa sifatida qo'llanilishining tadqiq e'tilishiga e'tibor kuchayib bormoqda. Tilning kishilar orasidagi muhim muloqot vositasi ekanligiga va uning muloqotdagi betakror vositachilik vazifasiga, uning muloqot ehtiyojidan kelib chiquvchi bir qator jihatlarini o'rganishga olimlar tomonidan bo'lgan qiziqish tobora oshib bormoqda.

Umumiy tilshunoslikning stilistika yoki "uslubshunoslik" deb ataluvchi bo'limi tilni muloqot vositasi sifatida tadqiq etuvchi uning kommunikativ-pragmatik masalalari va muommolarini izchil va sistemali o'rganish va yoritishdek muhim vazifani bajaradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ma'lumki, tilning ta'sirchanligi, jozibaliligi uning cheksiz imkoniyatlarini, uning mavjud funksional stillarda qo'llanish masalalarini sistemali va atroflicha o'rganuvchi fan tilshunoslikda "lisoniy stilistika" deb yuritiladi. Bugungi kunda lisoniy stilistikaning quyidagi turlari mavjud:

- 1) umumiy stilistika

2) xususiy stilistika

3) qiyosiy stilistika

Bulardan xususiy va qiyosiy stilistika umumiy stilistikani ma'lum va zarur lisoniy ozuqa bilan ta'minlovchi, shu yo'sinda umumiy stilistika nazariyasini puxta va ishonchli dalillar bilan ta'minlovchi lisoniy yo'nalishdir.

Dunyo tilshunosligida yana bir yo'nalish – kognitiv tilshunoslik rivojlanib, ravnaq topib bormoqda. Uning tahlil predmeti tilda so'zlashuvchi yoki yozuvchilarning obyektiv borliqni anglash jarayonida tilning roli, shuningdek tilning shakllanishi, rivojlanishi va muloqot vositasi sifatida qo'llanilishi jarayonida kognitiv omillarning roli, undagi inson omilining betakror o'rni, obyektiv dunyo haqidagi inson bilimlari tizimining konseptualashtirish va kategorizatsiyalashtirish jarayonlari orqali tilda voqealantirish texnikasi, vositalari va usullarini ilmiy tadqiq qilish va ilmiy yoritish hisoblanadi.

Tilshunoslikda kognitiv tilshunoslikning asosiy o'rganish obyekti bo'lgan “konsept” aqliy jarayonlarning natijasi sifatida bevosita tilda o'zining maxsus verbalizatorlariga, ya'ni uni voqelantiruvchi vositalarga ega. “Giperbola” konsepti ham shunday konseptlar sirasiga kiradi.

Mustaqillik yillarida yangi avlod va turli soha mutaxassislari uchun xorijiy tillarni mukammal bilish va chet tillarini o'qitish samaradorligini tubdan isloh qilishga katta ahamiyat berildi. Mamlakatimizda chet tillarini o'rganish tizimi yanada takomillashtirish va har bir sohada fundamental tadqiqot ishlari jadallashdi.

Taraqqiyot tamoyillariga asoslangan holda “....ilmiy tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish, ilmiy hamda innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlari yaratish”ga alohida e'tibor qaratildi. Xorijiy tillarni o'qitishning kompleks tizimini yaratish hamda respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga alohida e'tibor qaratilishi nafaqat xorijiy tillarni o'rganish yoki o'qitishda, turli xil lug'atlar tuzishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shubhasiz, muloqot jarayonida tilda so'zlovchilar va yozuvchilar suhbatdoshlariga o'zlarining maqsad va muddaosini tushuntirish, unga kerakli ma'lumotlarni yetkazish uchun o'zining lingvalitetidagi mavjud bilim va tajribasidan foydalangan holda, bevosita nutqni bezovchi va uning ta'sirchanligini oshirish uchun tildagi stilistik vositalar, shu jumladan troplar va nutq figuralaridan unumli foydalanishgaintiladilar. “Giperbola” stilistik vositalarning ichida eng keng tarqalgan universal vositalardan biri hisoblanadi. So'zlovchi muloqot jarayonida suhbatdoshiga kuchli ta'sir o'tkazish maqsadida, o'zining kommunikativ-pragmatik muddaosi-maqsadi, ya'ni biron bir predmet yoki hodisaning u yoki bu tavsifni

keragicha mubolag'lashtirish zarurati bilan uzviy bog'liq bo'lgan "giperbola kognitiv/konseptual semantikasi"ni to'laqonli voqelantirish niyatida "giperbola"stilistik vositasi yordamida muloqotdagi nutqning vaziatga monand ravishda, jozibali, ta'sirchan va ifodali chiqishiga harakat qiladi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, hozirgi zamon tilshunosligida yangi, fanlararo bir yo'nalish-kognitiv tilshunoslik tobora rivojlanib bormoqda. Bu yo'nalishga xos tadqiqotlar antroposentrizm tamoyiliga asoslangan bo'lib, bunday izlanishlarning diqqat markazida inson omili turadi. Shu bilan bir qatorda kognitiv tilshunoslikning asosiy kategoriyasi bo'lgan "konsept" mental birlik sifatida, dunyo bilimlarini egallashning birdan bir vositasi hisoblanadi. Turli konseptlar yoki konseptual semantikalar orasida kognitiv stilistik konseptlardan biri bo'lgan "giperbola konsepti" universal tabiatga ega bo'lgan konseptlar sirasiga kiradi va ular tilde so'zlovchi tomonidan ataylab, vaziatga ko'ra tez-tez bo'rttirilmasdan iloji yo'q. Bu esa ushbu konseptual semantikaning kommunikativ nuqtayi nazaridan ham juda muhim va kerak bo'lgan semantika ekanligidan dalolat beradi.

Giperbolaga daxldor barcha sinonimik, omonimik, giponimik giperonimik va paronimik munosabatlar giperbola konsepti maydoni doirasida uning komponentlari orqali mazkur tizim qonuniyatlari asosida amalga oshiriladi.

REFERENCES

1. Qoraboyev J.B Giperbolaning lingvistik maqomi va muolag'lashgan semantikali frazeologik birliklar//Tilshunoslikdagi yangi yo'nalishlar va ularning muammolari.-Toshkent, 2015. 74-75-b.
2. Кунин А.В. Фразеологические интенсификаторы в современном английском языке./ И.Я., 1960
3. Крысин Х.П. Гипербола в русской разговорной речи. Проблемы структурной лингвистики. 1988, 9-11.